

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 3 Sayı/Num: 1

Haziran/June 2023

ISSN 2792-0194

İslâmda Sanat, Sanatta İslâm¹

Art in Islam, Islam in Art

Tuğba KIVILCIM

Yüksek Lisans Öğrencisi

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

yugbakivilcim@hotmail.com / /0000-0002-2488-4678

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Book Review/ Kitap Tanıtımı

Received / Geliş Tarihi: 12.05.2023

Accepted / Kabul Tarihi: 12.06.2023

Published / Yayın Tarihi: 27.06.2023

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 3 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 191 -194

Öz:

Geri kalmış toplumların ortak özelliği cehalettir. Fakat tek başına cehalet değil, bununla birlikte estetik yozluğun da ciddi bir payı vardır. Bilginin, ahlâkın ve ince zevklerin bir ürünü olan sanat geleneği ile insanlar bireysel ve toplumsal düzeyde medeni olmayı başarabilmişlerdir. İslâmiyet'in doğuşu ile toplumdaki sanat anlayışı ve estetik duygusunun ifade biçiminde ortaya çıkan farklılıklar zaman içinde tartışmaları ve ayrışmaları beraberinde getirmiştir. Oysa İslâm sanatının esas karakterini belirleyen husus, İslâm'ın tevhid akidesidir. **İslâm sanatını icra eden sanatkâr da bu tevhid akidesi ışığında bedii zevklere uygun özgün bir eser ortaya koyar.** Nusret Çam'ın bu kitabında İslâm sanatında tasvir meselesini dinî delillerin yanı sıra İslâm'ın insanı nasıl kavradığı yönünde farklı bir bakış açısıyla ele alınarak İslâm'ın sanatla ve sanatın İslâm'la barışık olabileceği vurgulanmaktadır. İslâm sanatına dair ideolojik yaklaşımların zamanla daha olumlu hale getirilmesi, dinî ve millî bir hassasiyet ile sanat tarihi araştırmalarını yaygınlaştırdığı ve sistematikleştirdiği ortaya konmuştur. Erken dönem İslâm sanatında ön plana çıkan yapıların tarihçeleri ve mimari unsurları açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm sanatı, estetik, tasvir, mimari

Abstract:

The common characteristic of underdeveloped societies is ignorance. However, not only ignorance but also aesthetic degeneracy plays a significant role. People have been able to become civilized at the individual and societal levels by means of art tradition which is a product of knowledge, morality, and good taste. With the birth of Islam, the differences between the understanding of art in society and the expression of a sense of aesthetics have led to discussions and divergences over time. Whereas the aspect which determines the fundamental criterion of the art of Islam is the Islamic doctrine of tawhid. In the light of this tawhidic creed, the artist who performs Islamic art creates an original work in accordance with artistic tastes. In this book by Nusret Cam, the issue of depiction in Islamic art is discussed from a different perspective in terms of how Islam comprehends human beings, as well as religious evidence. Hence it is emphasized that Islam can be reconciled with art and art with Islam. It has been revealed that ideological approaches to Islamic art have become more affirmative over time. This case has made art history studies widespread and systematized with religious and national sensitivity. The histories and architectural elements of the prominent buildings in early Islamic art are explained.

Keywords: Islamic art, aesthetics, depiction, architectural

İslâmiyet'in ortaya çıkışı ile insanların sahip olduğu estetik değerlerin, İslâm'ın koyduğu ahlaki ve dini kurallara göre şekillenmesi kaçınılmazdır. Fakat unutulmamalıdır ki bize Kur'an-ı Kerîm vasıtasıyla tebliğ edilen İslâm, Allah'ın (c.c.) Cemâl sıfatını da sunmaktadır. Manasında ve kıraatinde güzel duygular uyandıran Kur'an-ı Kerîm için Hz. Muhammed (s.a.v.) "İslâm güzeldir, güzelliği sever." ve "Kur'an'ı seslerinle güzelleştiriniz." buyurarak İslâm'ın estetik ufuklarına ve kaynaklarına işaret etmiştir. Bu hususun önemini ve mahiyetini kavrayabilmek için İslam sanatını günümüzde çok dar alanlara indirgenen, özellikle de müzelere sıkıştırılan bir hadise olmaktan çıkarmak gereklidir.

Günümüzde hâlâ İslâm ve sanat ilişkisinin tartışılıyor olmasının ve her iki tarafın savunucularının birbirlerini hor görmesinin temelinde İslâm'da tasvirin yasak olduğu varsayımı yatmaktadır. Kitabın ilk bölümünde yazar "İslâm'da Sanat, Tasvir ve Mimarlık" başlığı altında etraflıca ele alınan tasvir meselesine dair düşüncelerini Kur'an-ı Kerîm ve hadisler ışığında okuyucuya aktararak estetik ve güzellik duygusunun fitrî olduğuna vurgu yapmıştır. Hz. Peygamber'in estetik dünyasını 7 farklı başlıkla inceleyerek güzel ahlâkı, cami adabı, yaptığı evlilikler, sosyal yönü ve şiiri sevmesi gibi hususlara değinmiş, sahih rivayetler üzerinden açıklamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte diğer peygamberlerin de estetik duygularının gelişmiş olması onların hem nebevî hem beşerî olmalarının doğal bir sonucudur.

Kitabın "İslâm Sanatı Araştırmalarına Giriş" başlıklı ikinci bölümünde İslâm sanatının gelişmesine etki eden faktörler, İslâm sanatı araştırmalarının başlaması ve önemi gibi konulara değinilmiştir. İslâm sanatının oluşumunda kelâmî, fikhî, tasavvufî etkilerin yanı sıra, İslâm öncesi kültürlerle olan etkileşimlerin, iklimin, imkânların hatta yöresel, kişisel ve millî estetik anlayışların etkisinin büyüklüğü çeşitli coğrafyalardaki mimari yapıtlar üzerinden örneklendirilerek ele alınmıştır. Sanat tarihi araştırmalarında kadim medeniyetlerin ideolojileri, felsefeleri ve estetik değerlerinin bilgisine erişmek günümüze ulaşmayı başaran sanat değerine sahip bu eserlerin korunması ve geleceğe taşınmasında da bize rehberlik etmektedir. Dönem dönem farklı devlet adamları ve farklı ideolojilerin sanata karşı olumsuz tutumları ve estetik zevklerden yoksun olmalarının bedelini tahrip edilmekle veya yurt dışına kaçırılmakla ödeyen sanat eserlerimizin bugün daha bilinçli bir şekilde sahip çıkılarak muhafaza ediliyor olması da geçmişteki hatalardan ders çıkarıldığının ve sanata hak ettiği değerin verildiğinin bir göstergesidir.

Türkiye'de sanat tarihi araştırmalarının başlangıcı 19. yüzyılda Avrupa'daki antropoloji, arkeoloji, sosyoloji vb. çalışmalarının hız kazanmasının ardından gerçekleşmiştir. Batının şarkiyat araştırmalarının altında yatan sebep seyyahlardan edindikleri bilgiler ve Avrupalı ressamların özellikle de İstanbul'a dair panoramik tablolarını gördükçe hayranlıklarının ve meraklarının artmasının yanında, iyi niyetli olmayarak askerî ve istihbarat çalışmalarının üstünü örtme gayretleridir. Ülkemizde mimari eserlerin kitabelerinin okunması, Türk ve İslâm dünyasına ait eski eserlerin derlenip koruma altına alınarak müzeler oluşturulması ile sanat tarihi çalışmalarının alt yapısı oluşturulmuştur. İncelediğimiz bu kitapta sanat tarihi çalışmalarının başlangıcı, gelişimi ve sistematikleşme süreci Türk ve Batılı sanat tarihçileri, devlet adamları ve araştırmacıların katkılarının bize sunduğu temel bilgiler ele alınmıştır. İslâmiyet'in doğuşundan Emevîlere, Selçuklu Devletinden Osmanlıya ve günümüz Türkiye'sinde sanata, sanatçıya ve estetik anlayışına dair mimari, hendesî, tezyinî ve edebî sanatlarda ideolojik yaklaşımlar ve İslami inançlar etkisiyle sınırların nasıl şekillendiği ve dini öğretilerde tefekkür, güzel olana yönelip çirkinlikten kaçınmak ve en önemlisi de işlevsellik vurgulanmaktadır.

Üçüncü bölümde “Erken Devir İslâm Mimarisinden Örnekler” başlığı ile Hz. Peygamber döneminde ve ilerleyen yıllarda mescid ve mihrap, minare, hünkâr mahfili gibi mimari unsurların teşekkülü sistematik bir şekilde ve tüm detaylarıyla açıklanmıştır. Emevîler dönemine ait Şam Ümeyye Camii, Kubbetü’s-Sahra, Kusayr-ı Amra ve Kayrevan Ulu Camii ile Endülüs Emevîlerine ait Kurtuba Ulu Camii tarihi, inşa süreci ve mimarisine yer verilmiştir. Abbasi dönemi eserlerinden Samerra Ulu Camii ve onunla aynı coğrafyayı paylaşan diğer eserler yine bu bölümde zikredilmiştir. Bölümün son başlığında ise Tolunoğulları Devrine ait Fustat Tolunoğlu Ahmet Camii anlatılmıştır. 6 ayrı başlıkta ele alınan bu dönemlere ait eserlerin fotoğraflarına, süsleme detaylarına ve plan şemalarına ayrıntılı biçimde yer verilmiştir. Emevî ve Abbasi üslubu arasındaki farklar 12 madde şeklinde özetlenerek bölüm toparlanmıştır. Kitabın son kısmında ek olarak “Sanat Tarihi Terimleri” başlığı ile A’dan Z’ye sanat tarihine dair bilinmesi gereken temel kavramlara açıklamalarıyla beraber yer verilmiştir.

Sonuç olarak yazar Prof. Dr. Nusret Çam kitabında İslâm’ın sanata bakış açısını, İslâm sanatının mahiyetini ve İslâm’ın sanatta tezahürünü bizlere aktarmaktadır. Kur’an-ı Kerim’den, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerinden ve Allah’ın (c.c.) isim ve sıfatlarından estetiğin ve ölçülü güzelliğin insanda fitrî olarak bulunması sebebiyle İslâm dininin sanatla meşgul olmayı yasaklamadığını, bilhassa birtakım kurallar çerçevesinde icra edilmesini işaret ettiği anlaşılmaktadır. Seçilmiş bibliyografya ve dizin ile son bulan bu kitap İslâm sanat tarihi hakkında bilinmesi gereken temel konular, tartışmalı hususlar ve ilk devre ait İslâm sanatının mimari yapılarını etraflıca ele almış, 34 sayfası renkli ve özel baskı olmak üzere birçok fotoğrafla zenginleştirilerek okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Başlangıçta İlahiyat öğrencilerine fayda sağlaması için kaleme alınan kitap, sonraki baskılarında ihtiyaca binaen konuların genişletilmesiyle İslâm sanatları alanında yazılan eserler arasında yerini almıştır.